IVO ANDRIĆ

PRIČE O OSOBENJACIMA I MALIM LJUDIMA

Laguna

Odabrane priče Ive Andrića
Knjiga 2

Iz iste edicije:
Beogradske priče
Sarajevske priče
Priče o moru
Turske priče
Seoske priče

Copyright © 2010, 2026 Zadužbina Ive Andrića,
Milutina Bojića 4, Beograd
Copyright © 2010, 2026 Izbor Zadužbine Ive Andrića,
Milutina Bojića 4, Beograd
Copyright © 2026 ovog izdanja, LAGUNA

Ivo Andrić (sa žirado šeširom u ruci) sa grupom Višegrađana
na železničkoj stanici u Višegradu 1922. godine.

PRIČE O OSOBENJACIMA I MALIM LJUDIMA

SADRŽAJ

Popodne 11
Knez sa tužnim očima 15
Stvorenje 19
Na lađi 23
Šetnja 31
Susedi 39
Zlostavljanje 59
Autobiografija 93
Znakovi 109
Reči 123
Đorđe Đorđević 133
Svečanost 145
Kod lekara 159
Životi 169
Baron 179
Jakov, drug iz detinjstva 191

Hronologija života i rada Ive Andrića 205
Napomena uz ovo izdanje 219

POPODNE

Neće biti manje dosadno ako napišem da je dosadno i velika smisla ne vidim u ovom, ali oko mene je tako pusto i prazno da je nužno da načinim bezutješnu konstataciju, samo konstataciju: da sam bio i živio i da mi je bilo neizmjerno dosadno.

Otkako znam za se meni je bilo dosadno. Po danu mi je bilo dosadno, jer mi nisu dali u postelju, a po noći, jer nisam mogao spavati. Kad me nije bolila glava, bolio me je zub, a kad me nije ni jedno ni drugo bolilo, bio sam pitan iz matematike.

Grad u kome sam se rodio i u kome i danas živim prijestolnica je dosade. Tu se poznaju svi ljudi u glavu; zna se koliko ko ima plombiranih zuba i čija žena boji kosu, zna se koliko je kome godina i kako kome ide posao i ko je dus-taban. – Još od dadiljinih priča, iz djetinjstva nisam čuo ništa što bi mi bilo posve novo.

Hladno mi je od samoće. Izgleda da se je i mojoj dosadi dosadilo u mom društvu i da me napustila i ona, pa sam sâm – da mi se nebo smiluje. Težak sam od svoje dvadeset i četiri puste godine, siv sam, prašan,

kao u ljetno popodne, kad pada umor i prašina na obuću i ići se ne mili, da bi se najrađe izulo i leglo kraj druma i prekrstilo ruke u očekivanju – ničega i gledalo u nebo. Veliko. Prazno. Stakleno. Beznadno.

Gospode Bože, iznad svih oblaka, pošalji mi oštar miris otrovnih bilina i sumpora i vulkana, rezak glas noćnih zvijeri i potresa i grmljavina, nepodnosiv sjaj munja i sunčeva koluta i morske ploče, ocat i žuč i ma koju medicinu, ali me ne zasipaj pepelom mojih popodneva, nego daj smisao i ljepotu danima mojim, jer ginem pod tvojim ravnodušnim nebom i iskočih iz svoje izveštale kože od neuništive i posvećene gluposti svojih sugrađana.

Koturoviću, miropomazaniče dosade, najpametniji čovječe u našem gradu. Vi lažete kao poluslužbene novine i dosadan ste kao antialkoholistička brošura. Govorite mnogo i pametno. Teglite mog kera za uši i mašete mi prstima knjige. Govorite superiorno. Zašto ste tako siv? I zašto vam je glas pun bora?

Ah, Koturoviću, dosadan ste: kao popodne, kao mensa, kao čajanka, kao gramofon, kao profesor ste! – Pa to što vi sada govorite dolazi mi kao nekud poznato, fonografe moj; ah da, to sam ja vama pričao neki dan! Koliko sam vas puta samo izjurio i vi se uvijek brzo povratite! Vaša blizina izaziva u meni zle instinkte: uvrede časti, tjelesne ozlede, zlobne oštete tuđeg vlasništva, nasilja, drugog, trećeg i pošljednjeg slučaja. Kidajte! gledajte kako se igraju komšinska djeca, mažite se sapunicom pa se brijte ili igrajte sa svojim savremenicima nogometa, ali – kidajte!

Zijeva mi svaka pora od dosade.

Moji dani su kao karikature kod kojih je veliki trup na kratkim nogama. Moje popodne je dugo, bez kraja. Ujedinjeno s večerom ono čini komični trup moga dana. Ono se ledi i smrkava i izgleda kao da nikad neće proći.

Zaludu je pogledati na časovnik, zaludu je šetati sobom ili čitati; dan leži! – zove se utorak ili srijeda – i zadaje bol u lubanji i ostavlja umor na licu. Nevjerovatno je koliko se prepati svako popodne kad se *ništa* ne dogodi.

Jedan sat. U kavani. Umor od mnogog žvakanja daje licima tužan izgled. Atmosfera je zagušljiva i nezdrava. Počinje varenje, ubrzano kavom i cigarama. Usta koja drže cigaru izgledaju ružno i odvratno; ljudi bi trebalo da se sakriju kad puše. Iza ručka se o životu ne misli ni dobro ni zlo i najradije se sjedi na somotu. Sokovi i vrijenje. Građani dahću i štuca im se.

Dva. Popodne slazi nad grad. Kuće dobivaju pospana lica. Zastori se spuštaju. Nezadovoljnici se klate po trotoaru. Očajnici sjede, s rukama u džepovima, na bulevarskim klupama.

Neumoljivo, sijedo popodne se dotiče svačijeg tjemena.

Tri sata. Kod kuće. Neko udara u klavir i čini pakost cijelom susjedstvu. Kao zubobolja, kao mrski poznanici stoji dan i u mozgu je popodne kao pročitana knjiga. Sažalno me gledaju prozori moga susjeda s protivne strane, prazni prozori s bijelim zavjesama i melankoličnim maminim fuksijama. Znam svoj život kao ružnu priču.

Četiri. Kuće su se snuždile nad svojim sjenama, vjetra nema i kiša neće da ih umije. Izludelim staklima

sijevaju prozori. Idem niz ulicu i stradam od banalnosti natpisa. Jauče tramvaj. Za staklom kavanskih prozora čile neurastenici, glava naslonjena na nemoćnoj ruci, željne oči piju široku ulicu, gledajući s mlakom strašću djevojčice ispod četrnaest godina i njino fino modelovane noge koje štiti zakon. Djeca idu iz škole. Djevojčice se drže za ruke; dječaci se smiju. Dječiji glasovi dolaze kao sočno voće.

Pet. Doba kad je bolesnicima gore. Sat je stao. Umorilo ga popodne, siva prašina je zasula njegove marljive kotače. Sve su stvari umorne. Sto izgleda kao da će sad pokleknuti na sve četiri noge pod nevidljivim teretom. Tintarnica sahne. Artije žute. Knjige, čvrsto sklopljene, smješkaju se umorno zlatnim naslovima.

Ne zna se koja su doba. Smrklo se je. Boli me čudni čas između dana i noći. Misao o duši, danima življenja: neizbježiva predstava pognute, uboge žene koja sjedi kraj male lampe i šije kroz suze. Ja sam pustinja u pustinji. Vrijeme je zagonetka. Dan je vječnost.

Sve je mračnije. Stvari mijenjaju lica. Mučenje uzima novu formu; dosada se oblači u crno. Nema mi spasa.

Tamu pocijepa zvono, kao da zapjevaše anđeli. Ah, zvono, kao smijeh i dobra vijest, uskrsno zvono nade u blizinu bića i toplinu žive riječi, svjedodžba o egzistenciji.

Ko si, dobri? Listonoša? Tetka iz provincije? Činovnik vodovoda? Ne. – Oh, vi ste to Koturoviću, moj dragi, jedini prijatelju! Odmah, odmah ću upaliti svjetlo!

(1914)

KNEZ SA TUŽNIM OČIMA

Bio je jedan knez (ali uistinu bio, ne da ja to tek tako pričam) koji je imao tužne oči i malu kneževinu. Njegova zemlja bila je zaista malena, tako malena da bi on, kad bi se zamislio na popodnevnoj šetnji, uvijek prešao granice svoje zemlje i ušao u susjedsku. Tolika je eto bila njegova kneževina, manja nego jedna dobra šetnja. A oči je imao zaista tužne. Lepe, tamne, osenčane dugim trepavkama, a beloočnica s lakim modrim tonom kao u mlade teladi ili jektičavih devojaka iz provincije. Žene su govorile da te oči „govore", a muškarci su ćutali. („Tebi sve govori!", rekao je rastreseno i mrzovoljasto jedan novčar svojoj ženi.)

Ali knez nije mnogo mario za žene ni za druge razonode. On je brinuo brigu o svojoj zemlji i danju i noću mislio kako da je usreći. Kako je kneževina bila odveć malena za kakva veća preduzeća i planove, on je gradio mostiće od trske i male mlinove, koji ne mogu mljeti, ali je bilo milina pogledati kako se na potocima okreću bezbrojni vitlovi razbijajući vodu s lopatice na lopaticu. On je podrezivao svaki grm da

ne raste preko mere i da bi zadržao neobičnu formu čuna ili mnogokutnika, koju mu je on odredio.

Nasred kneževine bilo je jedno stablo, inače kruška divljaka, to je bilo najveće stablo u zemlji i s njega je knez zabranio da se jede. Podanici su strogo obdržavali tu zabranu i to stablo je bilo poznato u cijeloj kneževini pod imenom „Najslađe Voće".

Često su čak iz najdaljih zemalja dolazili putnici da se poklone knezu tužnih očiju; on bi ih primao, gledao, trepćući i u zabuni šta da im reče, a oni su odlazili očarani dubinom njegova pogleda i dubokim značenjem njegove šutnje.

I dogodi se jednom da je knežev pogled pao na jednu ženu kao sjena u kojoj se ona razbolje.

To je bila plava i mlada žena jednog slikara, koji je živio od svojih slavnih slika i lepih verskih napisa, koji su visili po hramovima. Slikar je bio čovjek onizak i snažan, a veseo i pun neke nutarnje vatre u životu i radu. Nenavikla na laž i pretvaranje, ona pođe sva blijeda do slikara i reče mu s onim bolnim mirom koji razoružava i kojim govore žene kad istinski ljube:

– Vidila sam kneza. Ne mogu ti dulje biti žena. Ja moram da idem njemu, da mu služim svojim tijelom, i svojom dušom, koliko to jedna žena može. Došla sam da ti to kažem. Čini s mene što hoćeš.

Stajala je pred njim opuštenih ruku, sva obasjana nesrećom, kojoj se ne može umaći. A niski slikar, čovjek velike duše, okrenu lice od nje i čekaše tako sve dok nije otišla.

Od kad su zapisane prve priče ne pamti se da je bilo dvoje dostojnijih ljubavnika koji su se ljepše rastali pred zlom, koje može svakog da zadesi.

Ona pođe knezu. Kad je stala pred njega, premirući od njegova pogleda, nije vidjela ništa do njegovih očiju. Ponudi mu se s izrazom krivca, i ostade da mu služi. Prođe dosta vremena.

Ali ima dana u godini kad se žena ne može zadovoljiti pogledom. U našim knjigama nije zapisan broj tih dana, jer on nije kod svih žena jednak. Ali svaka ih ima.

Takvi dani dođoše, nakon mnogo čekanja, slikarevoj ženi i kneževoj ljubovci. Najednom se sva žena promijeni. Zaigraše joj mišići, raširiše se oči i nabrekoše usne. Ona pritište rukom ljubičast atlas na grudima. A pogled joj strašan, strašan za čitav pedalj iznad kneževe glave. Govorila je knezu više vrelim dahom nego nejasnim riječima. On je gledao u nju svojim pogledom od rođenja, a ona zastade pred dubokom šutnjom toga pogleda kao pred vodom preko koje se ne može, i tada po prvi put vidje njegovu malu lubanju, uska pleća i nikakve noge. Žena pade pred saznanjem nove i poslednje nesreće, lijevi joj obraz zadrhta i sve joj se tijelo savi u plač. Knez ode, šutljiv i vas u pogledu.

Dani idu, a bol neće da prođe. To je strašnije od prebijene životinje i posječena stabla. Snovi i pomama svih mišića, a krv staje čas u glavi, čas u srcu. Jedna ruka je kod slikara, a druga kod kneza, pa je razapinju da urla od bola i umire od sramote.

A jedno jutro se diže sa svog loga žena, prevarena i očajna, pomisli još jednom na slikara, koji radi kraj prozora u oštrom i finom mirisu bojâ i na njegove ruke jake i svježe oprane poslije rada, pomisli na svoju sreću od nekad i na nesreću od sada pa do vijeka – i iziđe na trg gdje je u sjeni „Najslađe Voćke“ sjedio

knez, okružen svojim podanicima i udivljenim posjetnicima izdaleka. Oni su, uvijek u sjeni njegova pogleda, slavili kneza, uređenje njegove države i sve darove koje mu je Bog dao.

Svi se začudiše da u to doba i na neprilično mjestu pristupa žena knezu. Bila je blijeda iako je sva gorila. Knez je gledao u nju očima koje očaravaju i zaustavljaju, ali ona, žena nesrećna i mučena najvećim bolovima koje priroda poznaje, ne poniknu pred njim, nego raskinu željnom rukom čar njegova pogleda kao paučinu, i prije nego je tko mogao spriječiti – strašno je reći! – pljunu mu glasno i žestoko u oči.

– Pfu!

Zatim se kao olakšana okrenu. Jedan čas zaprepaštene šutnje, a onda je raznesoše na mačeve.

Ali knez je oslijepio.

Poslednje što je vidio bile su njene usne vlažne i crvene.

Bez očiju on je bio ubrzo svrgnut. I nevjerojatno je kolika je bila mržnja i odvratnost, što je širio oko sebe. Ona je bila jednaka njegovoj nekadanjoj moći. U cijeloj zemlji nije se moglo naći nijedno pseto koje bi ga vodilo, nego je kuckao štapom po svijetu, gladan i bos.

I začudo: ni knjige, u kojima je najpre zapisan ovaj događaj, ne nalaze samilosne riječi za bijednog kneza; poslije jedne pouke mladićima, završuju riječima:

„... jer je pljuvačka ovake žene dovoljna da otruje cijelu vojsku najvećeg cara, a kamoli ne jednog čovjeka“.

(1920)